

Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleménye – Tárgy: Foglalkoztatás a mezőgazdaságban

(2008/C 120/06)

2007. március 13-án az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság Elnöksége úgy határozott, hogy az Eljárási Szabályzat végrehajtási rendelkezései 29. cikkének A) pontja alapján véleményt dolgoz ki a következő tárgyban:

Foglalkoztatás a mezőgazdaságban.

A bizottsági munka előkészítésével megbízott „Mezőgazdaság, vidékfejlesztés és környezetvédelem” szekció 2007. október 31-én elfogadta véleményét. (Előadó: Hans-Joachim WILMS.)

Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság 2007. december 12–13-án tartott 440. plenáris ülésén (a december 13-i ülésnapon) 96 szavazattal 1 ellenében, 3 tartózkodás mellett elfogadta az alábbi véleményt.

1. Összefoglalás

1.1 A „Foglalkoztatás a vidéki térségekben: a munkahelyhiány enyhítése” ⁽¹⁾ című európai bizottsági közlemény fontos alapot teremtett ahhoz a vitához, amely a mezőgazdasági foglalkoztatásról mint a vidéki területeken a munkahelyteremtés és -megőrzés lényeges szempontjáról szól.

1.2 A mezőgazdaság szerkezetváltása folytatódik. Ez a mezőgazdaságban foglalkoztatottak százazreit érinti majd: elveszítik munkahelyüket és megváltozik az élethelyzetük. A közlemény azonban szinte figyelmen kívül hagyja a mezőgazdasági foglalkoztatás egyik lényeges részét, nevezetesen a munkavállalók, azok között is különösen az idénymunkások, valamint a vendégmunkások foglalkoztatását.

1.3 Ez sajnálatos tény annak az igyekezetnek a tükrében, amellyel az Európai Bizottság a munkavállalók mobilitásának éve (2006) alkalmából cselekedett. A mezőgazdasági szektorban tapasztalható nagymértékű mobilitásról és rugalmasságról tanúskodik az évente mintegy négymillió idénymunkás és részmunkaidős foglalkoztatott, köztük körülbelül kétfélmillió vendégmunkás.

1.4 Az idényjellegű foglalkoztatás, különösen a gyümölcs- és zöldségágazatban, olyan szerkezeti eleme a mezőgazdaságnak, amely nélkül nem folytatható hatékony és fenntartható termőföld-gazdálkodás. Mivel a munkaerő iránti szezonális igényt a helyi munkaerő gyakran nem képes fedezni, Európa mezőgazdaságának fejlődéséhez a vendégmunkások is hozzájárulnak.

1.5 Az egészséges élelmiszerek előállítása létfeltételeink biztosításához értékes módon járul hozzá. Ehhez a munka igazságos bérezése is hozzátartozik.

1.6 Számos európai régióban a magas munkanélküliségi ráta ellenére nő az igény további, Fehéroroszországból, Ukrajnából vagy más országból származó idénymunkások iránt. Az EU munkaerőpiacát szociálisan fenntartható módon kell fejleszteni, azaz mindenkinek meg kell adni a lehetőséget arra, hogy

munkából tarthassa el magát. Ezt a lehetőséget a harmadik országokból érkező olcsó munkaerő még tovább szűkíti.

1.7 Az Európai Unió által kitűzött növekedési célokat csak tisztességes versennyel lehet elérni. A mezőgazdaságban foglalkoztatottakat, származásuktól függetlenül, minden szempontból egyenlő elbánásban kell részesíteni.

1.8 A mezőgazdasági munkaerőpiacon nagy a mobilitás, ami megfelel az Európai Bizottság céljainak. Mindazonáltal a mobil munkaerőknek nem származhat ebből hátránya. Ezért a politikai és gazdasági integrációt szociális szempontú integráció is kell, hogy kövesse. Az EGSZB rövid távon a következő lépéseket tartja szükségesnek:

- Európa valamennyi vendégmunkása számára meg kell határozni a munkakörülmények és a lakásviszonyok minimális normáit,
- a vendégmunkásoknak munkájuk révén széles körű szociális védelmet kell élvezniük, ez az öregségi nyugdíjra való jogosultság megszerzésére is vonatkozik,
- az idényjelleggel foglalkoztatott munkaerőt is be kell vonni a képzési programokba,
- a vendégmunkásokat tájékoztatni kell a munkafeltételekről és jogairól.

1.9 Az európai mezőgazdaságban a foglalkoztatás mértéke és a szociális normák nem átláthatók, ezáltal torzul a verseny. A tisztességes verseny újbóli megteremtésének egyik eszköze a vállalatok szociális kritériumok alapján való tanúsítása.

2. Bevezetés

Az európai mezőgazdaságban való foglalkoztatás további változásokon megy majd keresztül. A dolgozók nagy részét részmunkaidőben vagy idényjelleggel foglalkoztatják. Azokra a vendégmunkásokra, akik lakóhelyükről a munkahelyükre utaznak, különleges feltételek vonatkoznak. Ez az általános helyzet belátható időn belül nem fog lényegesen megváltozni.

⁽¹⁾ „A Bizottság közleménye a Tanácsnak és az Európai Parlamentnek – Foglalkoztatás a vidéki térségekben: a munkahelyhiány enyhítése” COM(2006) 857 final.

2.1 A mezőgazdasági idénymunka fejlődése

2.1.1 A mezőgazdasági foglalkoztatás helyzete már többször képezte az EGSZB véleményeinek tárgyát. A vendégmunkáról és az idénymunkáról folytatott vita mind európai szinten, mind számos tagállam szintjén egyre nagyobb jelentőséget kap. A három legfontosabb szereplő: a munkaadók képviselői, a szakszervezetek, valamint a politika és közigazgatás képviselői időközben több területen és számos intézkedés révén veszik ki a részüket a munkából. Néhány példa:

- számos agrárszakszervezet többnyelvű tájékoztatóban mutatja be a célszágok jogi helyzetét,
- néhány országban a szociális partnerek a vendég- és idénymunkások számára megfelelően alakított kollektív megállapodásokat kötnek,
- gyakran kínálnak fel jogi tanácsadást a vendégmunkásoknak, különösen a munkaszerződések megkötésében,
- néhány kormány a szociális partnerek részvételével kerekasztal-megbeszéléseket tart az idény- és vendégmunkások helyzetének javítására,
- az Európai Bizottság a szociális partnerek felszólítására szintén foglalkozik ezzel a problematikával, és egyre inkább támogatja a szociális partnereknek a vendégmunka területére vonatkozó terveit mind európai szinten, mind saját támogatási alapjai révén, például a vendégmunkások lakás-, valamint elhelyezkedési helyzetének a javításával kapcsolatban.

2.1.2 Több alkalommal kérték a vendég- és idénymunka megfigyelőközpontjának felállítását. Ez a kérés azonban nem talált visszhangra. A munkavállalók helyzete javításának egyik lényeges alapját éppen a mezőgazdasági foglalkoztatás követhető adatainak összegyűjtése, bemutatása és kiértékelése képezi.

2.2 Fogalommeghatározás

2.2.1 A mezőgazdasági idénymunkáról szóló akadozó vita az átláthatóság hiányára és a valós helyzet elégtelen bemutatására vezethető vissza. A mezőgazdasági idénymunka mértékéről még mindig nem állnak rendelkezésünkre követhető, részletes számadatok.

2.2.2 Az Európai Unió mezőgazdasága mintegy 2 millió munkavállalót foglalkoztat teljes állásban. Hozzávetőlegesen 4 millió személyt bizonytalan feltételekkel foglalkoztatnak. Közülük egyeseket részmunkaidőben, másokat pedig idényjelleggel, évente néhány naptól 8 hónapig terjedő időszakra alkalmaznak. Az idényjelleggel dolgozó munkaerő nagy része vendégmunkás, nem lakóhelyén dolgozik, és gyakran át kell lépnie az országhatárt ahhoz, hogy munkahelyére eljusson.

2.2.3 A mezőgazdaságban foglalkoztatottakról szóló számadatok elemzésekor igen nagy szükség van azon szempontok pontosítására, amelyek szerint például a vállalatok méretét, vala-

mint az ágazatokba és szektorokba való besorolást – különösen a kertészet és a szolgáltatásorientált mezőgazdaság behatárolását – meghatározzák.

3. A véleményalkotás sürgőssége

3.1 A véleményalkotásra különböző szempontok alapján sürgető szükség van:

- a) A vidéki térségekben való foglalkoztatás helyzetéről szóló közleményében az Európai Bizottság részletesen foglalkozik a munka mennyiségi változásaival is. Kiemeli, hogy noha a mezőgazdasági munka aránya alacsony, a vidéki régiókban az ágazat nagy jelentőséggel bír. Az Európai Bizottság arra számít, hogy a mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma (teljes munkaidőre átszámítva) a jelenlegi 10 millióhoz képest 2014-re 4–6 millióval (az EU-15-ben 2 millióval, az EU-15–25-ben 1–2 millióval, valamint Romániában és Bulgáriában 1–2 millióval) csökken majd.
- b) A 15-ök Európájában a teljes munkaidőben foglalkoztatottak száma stabilizálódni, illetve – például a Németországi Szövet-ségi Köztársaságban (a régi tartományokban) – még enyhén emelkedni is fog. A csatlakozó országokban még a teljes munkaidőben foglalkoztatottak számának csökkenése is várható. Felismerhető, hogy amennyiben ez a tendencia folytatódik, a gyümölcs- és zöldségtermelő régiókban növekedni fog a vállalatok idénymunkások iránti igénye.
- c) Számos országra nézve időközben a képzett – például a vállalatoknál vezető feladatokat ellátni képes vagy az üzemek bonyolult technikai eszközeinek irányításához értő – munkaerő hiányát jelzik előre.
- d) Ma már arról panaszkodnak a vállalatok, hogy nem találhatnak olyan munkavállalókat, akiket idényjelleggel tudnának alkalmazni. Az a felvetés is megfogalmazódik, hogy ne csak az EU-n belüli munkavállalók mozoghassanak szabadabban (a munkaerő szabad áramlásának engedélyezése), hanem hogy az EU-n kívüli országokból is egyre több munkaerő kapjon engedélyt idényjellegű munkákra. Lengyelország már meg is tette az első lépést a nyitás felé, és fehérorosz, valamint ukrán munkavállalók alkalmazását engedélyezte.
- e) Másfelől számos régióban magas még a munkanélküliség, és ezek éppen vidéki régiók. Az Európai Bizottság egyik stratégiája a munka mobilitásának növelésében áll. Ám ehhez a felkínált munkahelyeknek vonzónak kell lenniük.
- f) Kétségtelen, hogy a vendégmunka során konfliktusok és problémák lépnek fel.
- g) Az sem vitatott, hogy a mezőgazdaságban a vegetációs ciklusok szezonálisan behatárolt csúcsidezőkhoz vezetnek, tehát van munka. A lisszaboni stratégia keretében hozott döntéseken keresztül munkahelyeket kell teremteni, de a minőség fenntartásával.

- h) A göteborgi stratégiával a tagállamok megegyeztek a fenn tartható fejlődés céljaiban. Ennek értelmében a szociális dimenziót a gazdasági és ökológiai célokkal egyenrangúként kell kezelni. Ebből ered az az igény, hogy a szociális normák a vendégmunkásokkal szemben is érvényesüljenek. Esetükben a vállalatoknak fel kell vállalniuk a társadalmi felelősséget. A vendégmunkásoknak is joguk van az egyenlő bánásmódhoz, az emberhez méltó lakáviszonyokhoz és élet körülményekhez. Ezen túlmenően teljes mértékben integrálni kell őket a társadalombiztosítási rendszerekbe.
- i) Az Európai Bizottság megkülönböztetés elleni kezdeményezése keretében a külföldi munkavállalók munkafeltételeiről és életkörülményeiről is vitát kell folytatni.
- j) Az EU-ban a munkaerő szabad áramlása révén az egyes tagállamok cselekvési lehetőségei megváltoznak. Ezáltal nemcsak a munkavállalók, hanem a munkaadók között is nő a verseny.
- k) Tekintettel arra, hogy az Európai Bizottság előrejelzése szerint 4–6 millió munkavállaló fogja elhagyni az ágazatot, a közös agrárpolitikáról szóló vitának feltétlenül foglalkoznia kell a munka minőségi szempontjaival is. A tartósan foglalkoztatottak helyzete változni fog, szakemberhiányt jósolnak, hosszú távon pedig stabilizálódni fog a munkavállalók száma.

4. Aktuális problémák

4.1 A vendégmunka oka lényegében az európai régiók különböző életszínvonalában rejlik. A munkaerő elvándorlása hosszú távon a küldő országokban is a képzett munkaerő hiányához vezet. Ezekben a régiókban a munkaerőhiány ellen nem a keresetek növelésével vagy a képzettségi fok javításával küzdenek, hanem úgy, hogy a még szegényebb régiókból, a jövőben egyre inkább az Európai Unió határain kívülről toboroznak munkaerőt.

4.2 Ugyanakkor a munkaerőhiány egyik oka az, hogy az érintett ágazatokban olykor nehezek és szokatlanok a munkafeltételek. A vendégmunkások viselkedését a piac irányítja: a szabad munkaerőpiacon oda mennek dolgozni, ahol számukra a legkedvezőbbek a feltételek.

4.3 A vendégmunka során gyakran jelentkeznek problémák:

- A mezőgazdaságban dolgozó női vendégmunkások helyzetére több figyelmet kell fordítani. Számos országban túlnyomórészt nőket toboroznak, ami kulturális és társadalmi problémákhoz vezet mind a cél-, mind a küldő országban.
- A 2004-es és 2007-es bővítés nyomán a munkavállalók szabad áramlására alkalmazott átmeneti rendelkezésekből eredően a munkaerő szolgáltatásnyújtás céljából történő kiküldése kapcsán sérül a munkajog. Ennek megfelelően a munka díjazása néhány esetben a törvények által meghatározott minimálbér szintje alatt marad, és gyakran alacsonyabb a tarifális vagy helyi szabályozásban szereplőknél.
- A szakszervezetek számos erőfeszítése és kezdeményezése ellenére nem sikerül a vendégmunkásokat jogaikról felvilágosítani.

A célországokban több törvényt és szabályt nem tartanak be. A külföldi származás efféle kihasználása éles ellentétben áll az Európai Unió megkülönböztetés elleni erőfeszítéseivel.

- Szociális biztonsági szempontból az idenyjelleggel foglalkoztatottakat még mindig pénzügyi hátrány éri amiatt, hogy a társadalombiztosításhoz való hozzájárulási idejük nem teljes.
- Az idenyjellegű munkaerő esetében rendszerint elmaradnak azok a ráfordítások, amelyek a mezőgazdasági alkalmazottakra nézve a kollektív megállapodásokból adódnak.
- A vendégmunkások szálláshelyei szinte minden országban hagynak maguk után kívánnivalót.
- További fejlemény az idenyjellegű munkákat közvetítő cégeken keresztül történő mezőgazdasági foglalkoztatás. Még ha vannak is rossz példák idenyjellegű munkákat közvetítő cégekre, az idenyjellegű munka gyakran lehet előnyös mind a munkavállalók, mind a munkaadók számára.
- Azokban az ágazatokban, amelyekben gyakori a rövid távú munkaviszony, könnyen kialakulhat illegális foglalkoztatás. A legális idenymunkát arra is gyakran felhasználják egyesek, hogy a foglalkoztatási határidő lejártával más ágazatokban érvényes papírok nélkül tovább dolgozhassanak.

5. Következtetések és cselekvési keret

5.1 Általános politikai keret

5.1.1 Az EGSZB üdvözlí az Európai Bizottságnak a vidéki területeken való foglalkoztatás növeléséért tett erőfeszítéseit. Ehhez az is hozzátartozik, hogy további erőfeszítéseket kell tenni a mezőgazdaságban való foglalkoztatás átláthatóságának megteremtéséhez, aminek részét képezi a munkavállalók foglalkoztatásának statisztikai felmérése, de a foglalkoztatottaknak az adott országra jellemző munkafeltételekről és az életkörülményekről való széles körű tájékoztatása is.

5.1.2 Az eddigi agrárpolitika alapvetően a termékek minőségi és mennyiségi szempontjaira vonatkozott, a foglalkoztatottak munkájának jelenlegi és jövőbeli alakulását teljesen figyelmen kívül hagyta.

5.1.3 Folytatni kell a lisszaboni, valamint a göteborgi stratégia céljainak megvalósítását. A fenntartható mezőgazdaság továbbfejlesztése során a gazdasági és ökológiai dimenzió mellett a szociális dimenziót is figyelembe kell venni.

5.1.4 Minden érintett elsődleges célja az európai munkaerőpiac egyensúlyának helyreállítása kell, hogy legyen. Ezt nem lehet azáltal elérni, hogy mindig újabb olcsóbb munkaerőt hozunk be Európa egyre távolabbi régióiból. Az európai modellhez különösen hozzátartozik a közös társadalmi élet kialakítása Európában. Ebbe nem tartoznak bele a vendégmunkások gettói, ahol rosszak az élet- és lakhatási körülmények, és amelyek kulturálisan és társadalmilag nem kapcsolódnak be a helyi életbe.

5.1.5 A nemek közötti egyenlőség elvének erőteljesebb szerepet kell játszania a további vizsgálatok, valamint az azokból eredő problémamegoldási lehetőségek során.

5.1.6 Még nem adottak a megfelelő feltételek! Minden érintettnek feladata, hogy hozzájáruljon ezek megteremtéséhez.

5.1.7 A vendégmunkásokat a helyi munkavállalókkal egyenrangúvá kell tenni. Az Európai Bizottságnak lehetőségeihez mérten hozzá kell járulnia ehhez a folyamathoz. Az első lépés ebbe az irányba a minimumkövetelmények megfogalmazása. Ezek jó alapot biztosítanak a munka minőségéről szóló széles körű vitához.

5.2 A szociális partnerek feladatai és kezdeményezései

5.2.1 Az EGSZB üdvözlí a szociális partnerek igyekezetét, amellyel a szociális párbeszéd keretében ösztönzik a szakképzés fejlesztését a mezőgazdasági ágazatban, különösen pedig a szakmai képzettségek tagállamok által feljogosított hatóságok általi kölcsönös elismerését. A kidolgozás alatt álló „Agripass” európai útlevél célja a mezőgazdasági munkaerő mobilitásának megkönnyítése az európai térségben. Az agrárútlevél nem vezethet azoknak a munkavállalóknak a hátrányos megkülönböztetéséhez, akik nem rendelkeznek ilyen útlevéllel, hanem csupán ennek a képzettségi bizonyítványnak a megszerzésére kellene ösztönöznie.

5.2.2 Az átlátható szakképesítő vizsgák egyben javíthatják a munkavállalók mobilitását és bővíthetik annak lehetőségét, hogy más országokban vállaljanak munkát és telepedjenek le. Az EGSZB üdvözlí az Európai Bizottság azon kezdeményezéseit, amelyekkel a szociális partnereket támogatja az „agrárútlevél” bevezetésében.

5.2.3 A szociális partnereknek az Európai Bizottsággal, valamint az egyes tagállamok kormányaival közösen kell terveket kidolgozniuk és megvalósítaniuk az illegális foglalkoztatás ellen.

5.3 Közös kezdeményezések a szociális biztonságért

5.3.1 Az idényjelleggel foglalkoztatottak szociális biztonsága különösen fontos. Azok a munkavállalók, akiket több éven keresztül idényjelleggel foglalkoztatnak, a szociális biztonság terén nem kerülhetnek hátrányba a többi munkavállalóval szemben. Ez a következőket jelenti:

- integrálni kell őket a célország nyugdíjrendszerébe, és gondoskodni kell arról, hogy nyugdíjigényeiket teljes mértékben érvényesíteni tudják,
- be kell tartani a munka és egészségvédelmi rendelkezéseket, és a vendégmunkásokat anyanyelvükön kell tájékoztatni a kockázati tényezőkről, valamint a lehetséges veszélyekről,

- a vendégmunkások számára átfogó betegbiztosítást kell nyújtani.

5.3.2 A munkavállalókat anyanyelvükön kell tájékoztatni pl. a bérekre és fizetésekre, a szervezésre, a társadalombiztosításra és az adókra vonatkozó törvényekről, megegyezésekről és gyakorlatokról, valamint a munkavédelmi feltételekről. Az EU-nak ugyanakkor tiszteletben kell tartania a kollektív szerződést kötő felek szerepét, és nem szabad jogszabályokat kibocsátania olyan területeken, amelyeken nemzeti kollektív bértmegállapodások vannak érvényben.

5.4 A vendégmunkások élet- és lakhatási körülményeinek javítása

5.4.1 A vendégmunkásoknak célországukban joguk van az emberhez méltó szállásra. Európai szinten ki kell dolgozni egy keretet, amelyben meghatározzuk a vendégmunkások szálláshelyeire vonatkozó alapvető normákat.

5.5 „Tisztességes idénymunka” minőségjelzés

5.5.1 Az EGSZB számos véleményében évek óta a fenntartható gazdálkodás mellett foglalt állást. A fenntartható gazdálkodás nemcsak ökológiai dimenzióval rendelkezik, hanem üzemgazdasági és szociális szempontokat is érint. A tisztességes idénymunka érdekében kialakított, nem állami, önkéntes tanúsítási eljárás igazságosabbá tehetné a versenyt. Az önkéntes tanúsítási eljárás ismérvei a következők lehetnek:

- megfelelő jövedelem fizetése,
- a munkavédelem kialakítása,
- a munkavállalók részvétele a vállalatban belüli folyamatokban,
- munkaszerződésbeli szabályozások,
- elszállásolás,
- munkaidő.

Fontos, hogy a tanúsítás

- a tisztességes versenyt támogassa,
- az érdeklődő idénymunkásokat tájékoztassa a vállalatról, valamint hogy
- a jó vállalati gyakorlatot terjessze.

5.6 A bevált gyakorlatok terjesztése

5.6.1 Az európai mezőgazdaságban számos érdekes projekt és terv létezik, amelyek célja a mezőgazdaságon belüli nagyobb mobilitás, valamint az idényjelleggel foglalkoztatottak helyzetének javítása. Az EGSZB felkéri az Európai Bizottságot, hogy hozzon olyan intézkedéseket, amelyek a bevált gyakorlatok tapasztalatait értékelik és terjesztik.

Kelt Brüsszelben, 2007. december 13-án.

az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság

elnöke

Dimitris DIMITRIADIS